

ACC. N:R M. 13941:1-15.

Landskap: *Skåne*

Upptecknare: *Jöns Andersson, Kyrkheddling*

Härad: *Bara*

Berättare: *"*

Socken: *Esarp ö Kyrkheddling*

Berättarens yrke: *l. anth.*

Uppteckningsår: *1956*

Född år *1883* i *Lund*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden.

Lu 73.

s. 1-15.

Skriv endast på denna sida

När den nya tiden kom till bygden.

Den nya tiden kom till vår bygd på 1880-1890 talet, samtidigt med sockerbetan.

Minns tidigaste barndomsminnen är också från samma tid och jag minnes så väl den gamla tiden då det mestas arbetet gjordes för hand och inga maskiner fanns att tillgå. Handelsbyggens folk var i allmänhet mycket fattigare då, än nu. Figgare kom varje dag, ibland flera stycken. I "fattighuset" fick hjonerna ofta både svält och frysa. Arbetafolket hade dåligt betalt för sitt arbete. De mindre och medelstora lantbrukarna hade det inte heller så bra, de fick föda och kläda sig på vad som växte på gårdarna och hade i allmänhet mycket ont om pengar.

Skatten var låg, men kommunalskatten och i synnerhet prästlönen var ganska dyg.

De större hemmansägarna var i allmänhet rika, de hade äft sina gårdar skuldfria och ofta även en del pengar. De fick utfört arbetet billigt och hade därför råd att mäsja och sörtika, som börjades på 1860-1870 talet. Deras söner fick gå i lantbruksskolor och det var därifrån som initiativet till bättre skötsel av jorden kom.

Mäsjlingen verkade till en början att ge lätt skörd, men då jorden på den tiden gödslades dåligt blev jorden snart utpinad och skörden sämre än före mäslingen, varför denna smärningom upphörde. Man brukade säga att mäslingen gjorde fadern rik, men sonen fattig. Det var ej många mindre lantbrukare som mäsjade eller sörtikade då.

Hesbrukssredskapen voro små och enkla, de tillverkades förr av trä, ^{av} störst drängen på

de större gårdarna, samt af bonden själv eller hans söner, på de mindre. Adriet gjorde det bästa arbetet. Det tillverkades senare av järn, i bysmedjan. Skölen med 7, 9, eller 11 knöpta järnpinnar och sammen, "bolev" först av trä, senare av järn kallades sylklös, senare gjordes gåsfötter på pinnarna, och kallades då sockaklös. Plogen av trä, och försedd med förkärva försvann på 1870 talet. Den tillverkades senare av bysmeden och var helt av järn, samt ofta med ristvält. Det fanns även plogar med ås och tacklar av trä, som kallades engelska plogar.

På 1890 talet kom den engelska "Hbbian" och "viktoria" "columbia" och senare den amerikanska "Oliver" som blev den som mest användes, så länge hästar användes i lantbruket. Predrängningsmaskinen kom på 80- och såsövningsmaskinen, på 90 talet, liksom järnvarläggaren och slättermaskinen

samt anbr. sekelskiftet, järvbindaren.

Det var de större lantbrukarna som först skaffade sig maskiner. Hingströskor kom omkr 1890.

Redan på 70-talet började en och annan av de större lantbr. skaffa sig hästtröskor, som lånades ut till de mindre lantbrukarna. En och annan byarned slog sig på tillverkning av större och mindre hästtröskverk, bl. andra P. Nilsson, Öreps, och John Persson St. Råby, ja även en och annan "mekanisk" lantbr. slog sig på tillverkning av mindre hästtröskor. På de mindre lantbruken kom lantbruksmaskinerna i allmänt bruk, först omkr. 10-20 år senare, än på de större. Det var först sedan betodlingen och mjölkproduktionen kommit i gång, som man fick råd att köpa sådana.

4. Sockerfabriken i Staffanstads byggdes 1885. Betodlingen här började då i mindre skala.

Redan förut hade en och annan av de mera framsynta lantbrukarna odlat betor till Hälörs sockerbruk. Det var 2 mil att köra vid leveransen.

Den första tiden då man odlade betor, användes ej betgreps vid avlastningen, utan betorna plockades av för hand. De första åren sattes betfröet för hand, sedan jorden välbräts. Arbetet utfördes mest av kvinnfolk som gick flera i bredd. Man hade frö i en liten taska, som hängde över axeln och en liten hacka i ena handen som man gjorde hål till fröet med. 4 personer kunde sätta ett tunnland per dag. Efter några år fick man ensidiga betfrösämaskiner som kördes på hjulken. Senare såddes betfröet på slät mark, med ommonterad sämaskin. Samtidigt med betodlingen, började man använda konstgödning och chilesalt, i början i ganska små mängder, som sedan ökades.

Med betodlingen började en ökad mjölkproduktion, betblast och betmassa var ju ett foder som gav mjölk. I samband med ökad betodling ökades ladvärdssättningen. Sedan användning av konstgödsel, och ändrat skiftesbruk kommet till sländ, ökades avkastningen av stråsäden och från samma gång det allmänna vältändet.

Med betodlingen blev det också ökad arbetsförtjänster. I slutet av 80-talet inrättade lantbr. And. Larsson, Thamneströps ett litet mejeri här i socknen, och någon år senare ett av H. Pålsson. 1893 byggdes Thamneströps Handelsmejeri, på initiativ av Thamneströps Ivar Nilsson, Thamneströps. Det började sin verksamhet d. 1 okt. samma år, samtidigt som de små mejerierna i socknen upphörde.

Samma år kom Malmö-Tornelilla järnvägs som senare utbyggdes till Simrishamn, genom socknen, men stationen kom något år senare.

Malmö-Gemmarps järnväg byggdes 1894, då stationen öppnades i Söngersbrocken. Denna järnvägsstikkomitt hade stor betydelse för vår byggd. Förut fick bönderna köra till städerna med sina produkter.

Vägarna voro i medio av 1800-talet mycket dåliga, man kunde inte ha större last spännmål än 3 tunnor och säckarna fick bindas fast med rep.

Med tiden blevo landvägarna bättre, men de mindre, allmänna vägar, var i lika dåligt skick ända till 1800-talets slut.

Täldre tid fanns det inga tidningar i bygden, nyheterna förmedlades då genom tiggarna, som vandrade vida omkring, därför voro tiggarna på den tiden ganska välkomna. Det kom även många gårdshandlare och en och annan stannade kvar och öppnade handel, i mindre omfattning.

På 70-90 talet kom det många judar med stora varupackor på ryggen. De var knepiga affärsmän

som ofta lockade folk att köpa saker som de ej behövde. I brist på pengar togo judarna emot fruntimmerhår, och många flickor och yngre fruar ofrade sina vackra lockar, då hon sårat förgäpa sig i någon skinande krusdudd, eller lysande brosch. De första handelsbodarna här öppnades i slutet av 80-talet, i Flyktbuddinge av Jöns Thendriksson, i Wallby av P. Rosvall och i Exarp av N. H. Møller. Förrut hade Lars Persson, Hlbesta haft litet småhandel i sin stuga, i Wallby hade en husman, Vall, haft liknande handel.

På 80-talet började folk allmänt hålla tidning i början två grannar tillsammans om en tidn.

Det var vanligen "Folkets Tidning", eller tidningen "Lund" eller "Nya Lund", senare "Sk. Dagbladet".

Posten hämtades först i Lund, senare i Staffans-
torp, av postman och avlämnades till skollära-
ren ^{som} delade ut den bland skolbarnen.

Postmannen avlämnade även post i handels-
bodarna. Senare hämtades posten i Hångsmarken
och Thyrskeddinge. Lokenbibliotek hade kommet i
Graf på 1870-talet. Den debetsedel i kommunalkassan
för år 1877, finnes upptaget en post på bibliotekssavgift
med 1 öre pr. fynd. Skollärarna brukade hålla
bokauktioner vid jultiden å böcker fr. Beijers
bok u. b. Stockholm. Det var god efterfrågan på
böcker då, och auktionerna gick bra. Dessa auk-
tioner upphörde i början på 1900-talet.

Bystämman har ej hållits här, vad jag minns
eller hört omtalas, men åldersmansgille hölls all-
mänt i byarna, ända till början av 1900-talet,
då rasthåll och rotehåll upphörde, men hålles fort-
farande i byar där det fins samfälligheter,
såsom i Thyrskeddinge och Vælby. Åldersmans-
gillet brukar hållas vid Västerstiden. Ten-
staka byar fins byhandlingarna i behåll, förwa-
rande i byalåda

I Vällby finns en vacker byskåda med byns gamla handlingar. Där har man också en cirka 60 cm. lång kopparsker, som före användes vid kallande till byastämmorna m.m. De flesta byar är de gamla byahandlingarna förstörda.

De flesta andelsföreningarna bildades omkring sekelskiftet. Någon av dem ha försvunnit, men andra ha bildats senare.

Såsom förut omnämnt, kom det största genombrötet mellan gammalt och nytt på 1890-talet, i och med betäckningen och mjölkproduktionen.

Förhållandet mellan husbondefolk och tjänare blev också -, liksom mellan bönder och arbetare -, förändrat, sedan arbetsorganisationerna i städerna börjat sprida sig till landsbygden.

10. Den gamla tiden hade husbonden patriarkalisk myndighet över sitt husfolk, och kunde bestämma över både deras arbets- och fritid.

Ville någon gå bort en stund på kvällen, fick han fråga husbonden om lov. Hämnade han tjänsten i laga tid, hämtades han tillbaka av länsmannen. På de större gårdarna, hölls vanligen dåligt kosthåll, och folket fick arbeta hårt för liten lön, som delvis bestod i kläder av sämre beskaffenhet. Det var därför ej ovanligt att folk emigrerade till Amerika, mest på 60-80-talet.

På de mindre gårdarna, som sköttes av husbonden och hans familj, blev det ej stora inkomster för. Vanligen hölls fler hästar än kor och jorden blev dåligt gödslad och skörden liten. Inkomsterna blif små och räckte dåligt till de nödiga utgifterna. Man brukade besöka de vanliga marknadsmarknaderna i Lund, och någon gång också i Malmö, för att sälja en kull grisar, ägg och smör, samt för att köpa, laggbäret, knivar, bjöd, iskrastar m.m. För att få maskinadspengar, måste bonden ofta

taga en tunnare såd med till stam att sälja.

Och med sockerbets- och mjölkförsäljningen, kom det in pengar så att man kunde göra konstgödning och få bättre skördar. Arbetsfolket fick bättre arbetstillfällen, bättre lön och avlöningen i kontanter. Det allmänna välbefindet förbättrades, bestäderna förbättrades, heminredningen förändrades, nya modernare möbler anskaffades och de gamla allmogemöblerna började försvinna, tapeter kom på väggarna, gardiner för fönstren och mattor på golven. Även matordningen förändrades "litenmiddag" och "meraften" slopades, porcelinstallrikas ersatte bestallrikarna, bordkniv och gaffel, samt metallsked, i stället för fjällkniv och hornsked.

Alla gillern, beviljor, begravningsmiddagar etc. hade man för i hemmen. En kantskrack brukade gå omkring och bjuda, för muntligen, senare med avlämnande av tryckt biljett.

Omkring 1920, började man förlägga jillerna till lokaler
utom hemmet. Detta brukas allmänt numera. Pop-
kalar och små bjudningar, var man i hemmen.
På 90-talet började det byggas tivoli och antäggas
dansbanor i skogarna, som drog ungdomen
till sig och sedan har nöjeslivet ständigt ökat.
Förut hade ungdomen här från orten dansat i
en skogsbäck i Toppeladugård och Etlarp, samt
på St. Bjellerups bro. Det var ofta en mil att gå
till dansen, samt lika långt hem, för att sedan
tidigt på morgonen, börja arbetet. Det fanns då
inga cyklar, men marcherade till sång och vis-
böcker, som man hämtat av kringvandrande
visförsäljare, och man hade säkert trevligare
på landsbyggen då än nu.

Med den stigande folkrupplingen, förvann
tron på spöken, övernaturliga väsen och hän-
delser. Husförhören upphörde på 90-talet. Fyrtagningen i
början av 1900-talet.

Den nya tiden, med sina förändringar av landsbyggdernas liv, har dock ej kommit så hastigt, som förändringarna efter senaste världskriget, vilken tid man skulle kunna kalla den nyaste tiden.

Traktorer har nu ersatt hästarna, och det är ej många gårdar som har några hästar. De flesta större gårdar driver mekaniskt jordbruk. Medelstora och mindre gårdar har mest bara halv nötkreatursbesättning. Alla slags moderna lantbruksredskap och maskiner har anskaffats och nästan varje lantbruk har bil. Även ungdomen och arbetarna har bil eller motorcykel.

Landsbyggdernas byggnadsätt har förändrats mycket, liksom landskapsbilden i öfrigt. Det typiskt skånska, med kringbyggda gårdar med halmtak, och plevallas kring åkrarna, samt pildalor vid vågarna, har försvunnit, liksom stubbskollarna och de holländska väderkvarnarna, kilmarna och bryttugorna.

Den senaste tidens jordbruksrationalisering samt kommunalsammanslagningen, har gjort att landsbygden mer och mer avfolkats. Städer och tätorter har dragit folket till sig så att folkmängden minskats till ungefär hälften sedan 1880-talet. Allt bättre bebyggelse förlägges till tätorterna, där det är ordnat med vatten, avlopp och alla moderna bekvämligheter. Skolorna indras och nya enhetsskolor byggs i de större samhällena.

Det talas så vackert om att man ska ha en levande landsbygd, samtidigt som man tar livet från den.